ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ЛІБЕРОВ Юрій Ігорович - аспірант кафедри державно-правових дисциплін Міжнародного гуманітарного університету

УДК 342.9 (477)
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2024.3.59

Забезпечення економічної безпеки на загальнодержавному рівні в сучасних умовах потребує значної уваги з боку науковців, оскільки їх доктринальні дослідження допомагають сформувати цілісну картину реального стану існування потенційних загроз добробуту українського народу, а також розробити теоретичні засади для забезпечення належної діяльності конкретного правоохоронного органу, що функціонує з метою захисту і забезпечення економічних інтересів кожного члена української держави.

Враховуючи доктринальні засади такого правового поняття, як принципи, можна створити певне розуміння суттєвих положень певної галузі права, структури внутрішньої системи конкретного державного органу та відповідно розробити конкретний механізм універсальної та загально значущої діяльності, зокрема у сфері забезпечення економічної безпеки.

Так, досліджені виділено основні аспекти принципів діяльності Бюро економічної безпеки України, враховуючі їх концептуальні засади та практичні напрямки реалізації, що вкрай необхідно для визначення адміністративно-правового статусу цього правоохоронного органу, оскільки через дослідження закономірностей соціальної дійсності можна зробити конкретний висновок про існування особливої ролі цього органу в системі органів публічного адміністрування.

Дослідження змісту основоположних засад діяльності державного правоохоронного органу стане передумовою проведення подальшого ґрунтовного наукового дослідження щодо визначення фундаментальних засадничих ідей та положень, на базі яких розроблені правові норми діяльності БЕБу, визначаючи при цьому зміст його правоохоронної, адміністративно-юрисдикційної, профілактичної, нормотворчої та внутрішньо-організаційної діяльності, але враховуючи специфіку здійснення діяльності цього органу.

Принципи відіграють неабияку роль у формуванні і функціонуванні всього державного апарату конкретного органу публічного адміністрування, визначаючи при цьому зміст і спрямованість як самого органу влади, так і окремого її службовця, а це в свою чергу є необхідною передумовою належної реалізації безпосередніх завдань і підкреслення дієвості та результативності у напрямі протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економічної системи України.

Ключові слова: бюро економічної безпеки, принципи діяльності, верховенство права, законність,

Постановка проблеми

Враховуючи, що Бюро економічної безпеки України є досить новою державною інституцією у сфері забезпечення економічної безпеки держави, то ми, нажаль, можемо спостерігати відсутність змістовних наукових досліджень, що є належним підтвердженням недостатності теоретичних розробок і наявності практичних правових проблем, які доцільно усувати через комплексне дослідження теоретичних засад ді-

яльності Бюро економічної безпеки. Наша наукова праця є кроком до встановлення на доктринальному рівні концептуальних засад реалізації своїх функцій Бюро економічної безпеки для досягнення поставленої мети.

Аналіз останніх досліджень

Знову ж таки, повертаючись до новітності адміністративно-правової діяльності БЕБ України, ми не можемо залишитись осторонь комплексного дослідження теоретичних концептуальних засад його діяльності, хоча нестача наукових доробок у цьому питанні створює певні складнощі у формуванні єдиного наукового підходу, зокрема до визначення специфіки та змісту принципів реалізації своїх завдань. Відомі українські науковці В. Д. Пчолкін, О.М. Рєзнік, С.С. Чернявський, Ю.В. Гаруст, В.І. Мельник, О.С. Старенький, О.С. Тарасенко, В.Ю. Терехова, О.П. Кириленко, І.В. Басанцова та інші проводили свої дослідження щодо різних аспектів діяльності службових осіб БЕБ, зачіпаючи при цьому фундаментальні засади належного функціонування і реалізації своїх безпосередніх функцій співробітниками БЕБ, аналіз яких дав поштовх для проведення нами опрацювання загально засадничих понять у сфері дотримання національних інтересів у сфері публічних фінансів.

Мета дослідження

Метою дослідження є розкриття загальнотеоретичних визначень окремих правових принципів здійснення діяльності Бюро економічної безпеки і її службовцями для пошуку шляху удосконалення механізмів їх реалізації в практичній діяльності цього правоохоронного органу.

Виклад основного матеріалу

Зміст статті 3 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»[1] містить перелік принципів роботи однойменної установи, до яких відносяться верховенство права, законність, пріоритетність додержання прав, свобод і інтересів фізичних та юридичних осіб, оперативність, політична нейтральність та позапартійність, незалежність від інших, крім державних, інтересів, персональна відповідальність, справедливість, неупередженість, взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Пропонуємо дослідити загально доктринальні підходи до визначення кожного окремого принципу з урахуванням положень міжнародних нормативних актів і історичних правових аспектів.

Принцип верховенства права, який нормативно втілений в статті 8 Конституції України[2] і зазначає про пріоритетність положень Основного Закону над іншими нормативно-правовими актами, що корелюється з історичною природою цього основоположного принципу. Так, доцільно відмітити наукові праці Альберта Венна Дайсі, Цицерона, Фіхте і Канта[3], які наголошували на вагому ознаку правової держави - відсутність урядового свавілля, рівність усіх перед законом і судом, а також на повагу до людини, яка повинна бути забезпечена діяльністю незалежного і безстороннього органу , тобто на необхідність дотримання певного балансу між державними та особистими інтересами, що втілюється у визначенні пріоритету особи та її права по відношенню до держави. Конституційний Суд України у своєму рішенні від 02 листопада 2004 року[4] вказує на те, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, а саме у закони, що за своїм змістом повинні бути наповнені ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується законодавством як однією з його форм, а містить у собі й інші соціальні регулятори, зокрема моральні норми, традиції, звичаї тощо, що легітимізовані суспільством і визначаються його історично досягнутим культурним рівнем. Як бачимо, Конституційний суд України висловлює позицію щодо ширшого розуміння цього принципу. Він наголошує на необхідності враховувати й інші визнані соціальні регулятори (мораль, традиції, звичаї тощо), що здавна дотримуються в суспільстві. Якщо говорити безпосередньо про діяльність БЕБ, то вва-

жаємо, що в даному випадку йде мова про неухильне дотримання правових порядків і нормативно-правових актів держави, що базуються на соціальній справедливості, свободі, рівності і не суперечать при цьому моральним засадам українського суспільства. [5, с.8] Тобто, працівники БЕБ виконуючи свої завдання зобов'язані дотримуватись визначеного правопорядку, не виходячи за межі санкціонованих обмежень, оскільки якщо в своїй діяльності детективи Бюро не будуть дотримуватись запитів суспільства і нормативних приписів, то це власне призведе до негативних наслідків, що відобразиться на самому правоохоронному органі.

Принцип законності за доктринальними засадами полягає в реалізації правових форм і методів управлінської діяльності в поєднанні з неухильним дотриманням вимог правових норм, якими врегульовані конкретні правовідносини. Отже, можемо стверджувати, що цей принцип передбачає, що діяльність кожного співробітника БЕБ повинна здійснюватися виключно в межах чинного законодавства, сприяючи при цьому підтримці правопорядку в державі, що буде мати наслідком зменшення рівня зловживань і відповідно досягнення поставлених цілей у законні способи[6, с.62].

Принцип пріоритетності додержання прав, свобод і інтересів фізичних і юридичних осіб має вагоме значення під час виконання завдань і реалізації своїх функцій Бюро економічної безпеки. Стаття 21 Конституції України[2] передбачає гарантію непорушності прав і свобод особи, тобто це означає, що права і свободи людини є непорушними навіть під час прийняття нових чи внесення змін до чинним нормативно-правових актів, що є належним підтвердженням якісної державної політики у сфері їх правової охорони. Отже, при здійсненні діяльності БЕБ неухильно і безальтернативно повинно дотримуватись прав, свобод і інтересів осіб, не допускаючи при цьому необґрунтованого погіршення їх становища. При цьому доцільно закцентувати увагу і на тому, що дотримання цього принципу визначено і в Національній стратегії у сфері прав людини, яка як раз і спрямована на забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування і реалізації державної політики, здійснення повноважень суб'єктами публічного адміністрування та у господарській діяльності. [7].

Принцип оперативності передбачає своєчасне й належне вирішення завдань та реалізацій своїх безпосередніх функцій БЕБ, що пов'язано з невідкладним усуненням деструктивних подразників економічного сектору політики держави. Ми вважаємо, що в даному випадку йде мова про широкий діапазон різнорівневих взаємопов'язаних і взаємозалежних зв'язків, що не можуть допустити уповільнення чи ускладнення перебігу дій, спрямованих на протидію правопорушенням в економічній сфері суспільних правовідносин.

Принцип політичної нейтральності більш конкретно визначений у пункті 1 частини 2 статті 20 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», а саме передбачає, що працівники однойменної установи не можуть бути членами або брати участь у створенні чи діяльності політичних партій [1], що, об'єктивно, унеможливлює політичну діяльність цих осіб. Така практика є цілком слушною і виправданою, відповідаючи фундаментальним засадам державної служби й забезпечує рівновагу між політичними партіями в України. Слід відмітити, що це має значення й у контексті можливого зловживання впливом для досягнення різних цілей, шляхом використання переваг адміністративних ресурсів.

Принцип відкритості та прозорості діяльності Бюро економічної безпеки України для суспільства та громадського контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам передбачає беззаперечне інформування суспільства про все, що може становити інтерес, дотримуючись при цьому інтересів держави, оскільки саме рівень поінформованості суспільства є важливим чинником прогресивного його розвитку і передумовою діяльності органів державної влади. Забезпечення громадян, їх об'єднань та органів державної влади інформацією, яка необхідна для реалізації ними своїх функцій, здійснюється, з одного боку, шляхом постійного технологічного

вдосконалення діяльності засобів масової інформації, а з іншого – завдяки своєчасному конституційно правовому регулюванню засад цього процесу.[8] Так, доцільно звернути увагу на необхідність запровадження інноваційних методів для збільшення доступу до інформації про діяльність Бюро, серед яких можна відмітити створення офіційного веб-сайту, де ми можемо простежити не тільки зміни до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність службовців БЕБ, а й основні події, що мають на меті покращення ставлення громадськості до діяльності цієї інституції та поглиблення усвідомлення про напрями його діяльності.

Принцип незалежності від інших, крім державних, інтересів є логічним втіленням безальтернативного орієнтиру на державні інтереси, що корелюється з основними завданнями БЕБ. Так, цей правоохоронний орган, як елемент цілісного державного механізму, зобов'язаний системно, належно і своєчасно виконувати поставлені завдання і реалізовувати свої функції у рамках власного компетенційного блоку й організаційних можливостей. Тобто, можемо звернути увагу на тому, що в своїй діяльності БЕБ не може вчиняти дії, спрямовані на задоволення інтересів лише конкретної групи фізичних чи юридичних осіб, а повинно реалізовувати свої функції лише для забезпечення інтересів народу України, що є єдиним джерелом влади і носієм суверенітету відповідно до змісту статті 5 Конституції України і який, за логікою, повинен визначати пріоритетність інтересів і провадити різні заходи для отримання очікуваних намірів у перспективі, дотримуючись при цьому балансу суспільних потреб і методів діяльності кожного державного органу, зокрема БЕБ.[9]

Принцип персональної відповідальності кожного працівника є практичним відображенням усунення ризиків в правозастосовчій практиці службовцями БЕБу і недопущення підриву авторитету самого органу публічної влади і знецінення його становища. Так, можемо говорити про законодавче закріплення механізму притягнення до відповідальності кожного конкретного його працівника у разі скоєння ним будь-якого правопорушення, без огляду на можливість встановлення порядку колегіального прийняття рішень, що як раз в повній мірі відповідає політико-правовому вектору державного будівництва і надасть позитивний ефект у зменшенні кількості проявів протиправних дій чи бездіяльності новоствореним правоохоронним органом у сфері забезпечення економічної безпеки в державі.[10]

Принцип справедливості означає, на нашу думку, обгрунтоване і доцільне використання свого компетенційного інструментарію для розв»язання конкретних проблемних ситуацій, що не допускатиме лігітимізації культу «сили» та «переваги» правоохоронного органу. Отже, мається на увазі, що БЕБ повинно вживати всіх заходів у законодавчих рамках, які відповідатимуть характеру та ступеню складності поставленого завдання і не позначатися на репутації самого державного органу.[11]

Принцип неупередженості передбачає не допущення зміни акцентів у своїй поточній роботі, перевалювання одних обставин над іншими та надання переваги конкретним учасникам правовідносин.[12] Навіть бездіяльність або ігнорування реалізації поставлених завдань може створити ризик для діяльності самого органу і зменшити чи звести нанівець всю специфічну спрямованість функціонування системи дотримання економічної безпеки в Україні.

Принцип єдиноначальності у реалізації повноважень Бюро економічної безпеки України передбачає підпорядкування колективу працівників волі начальника, який несе всю повноту відповідальності за результати діяльності, що є втіленням способу публічного управління, який забезпечує чіткість в організації роботи органу публічної адміністрації, підвищення відповідальності співробітників за якість виконання поставлених завдань тощо. [13] Так, наділення керівника повнотою розпорядчої влади щодо підлеглих і покладення на нього персональної відповідальності за всі аспекти діяльності державного органу й кожного підлеглого, надання йому права одноособово приймати рішення, віддавати накази і відповідно забезпечення виконання зазначених адміністративних актів, виходячи з всебічної оцінки обстановки в межах встановлених

повноважень і керуючись вимогами законів є практичним боком реалізації норм державного будівництва, забезпечуючи при цьому керованість і упорядкованість роботи підлеглих.

Принцип взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями є законодавчо закріпленою перевагою діяльності БЕБ, що дає змогу новоствореному правоохоронному органу виявити проблемні питання та прогалини у протидії правопорушенням, що посягають на економічну безпеку держави, і відповідно розробити повноцінний інструментарій для налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, передусім із питань забезпечення належного функціонування національної економіки.[14]

Отже, за результатами нашого наукового дослідження ми можемо зробити висновок про оптимальне закріплення переліку принципів діяльності Бюро економічної безпеки України, оскільки саме втілення основних доктринальних засад функціонування суб'єктів владних повноважень є передумовою розробки напрямків діяльності, створення системи противаг у реалізації покладених завдань і виконання основних функцій, що в результаті матиме підвищення довіри суспільства не лише до самого органу публічної влади, а й до держави в цілому.

Література

1.Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січ. 2021 № 1150-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text.

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 № 254к/96-ВР1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Ronis Sh. R. Economic security: neglected dimension of national security? Center for Strategic Conferencing, Institute for National Strategic Studies. Washington, D. C. : National Defense University, 2011. 116 p. URL: https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/Books/economic-security.pdf.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text.

5. Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С.1-12

6. Осауленко О., Панько О. Зміцнення законності у правозастосовному процесі. *Право України*. 2004. № 12. С. 61–68.

7. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text.

8. Про затвердження Правил професійної етики працівників Бюро економічної безпеки України. Наказ Бюро економічної безпеки України від 30.06.2022 №129. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-22#Text.

9. Юрах В. М. Ефективність функціонування органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 3. С. 89–93.

10. Мельник В. І. Загальна характеристика структури системи економічної безпеки України. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 155–159.

11. Дніпров О. С. Поняття та функції державної влади: сучасні правові підходи. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2015. № 6. С. 177–179. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/6_2015.pdf.

12. Стахура Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. … канд.. юрид. наук: 12.00.01. Львів. 2016. 23 с.

13. Труба Р. Єдиноначальність та погодження в реалізації окремих повноважень

директора Державного бюро розслідувань. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023*. Випуск 1. С. 233-237.

14. Горбенко К. П. Справедливість як соціальний екзистенціал громадянського суспільства: дис. … канд. філос. наук (д-ра філософії): 09.00.03. Вінниця, 2020. 205 с. URL: file:///C:/Users/Letch/Downloads/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf.pdf.

15. Карбовський Д. Принципи адміністративної діяльності територіальних органів Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №4. С.153-157. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/26.pdf.

16. Доля В.В. Загальна характеристика основних принципів діяльності детектива Бюро економічної безпеки України. *Академічні візії*. 2023. Випуск 26. С. 1-11. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/751/684.

PRINCIPLES OF THE ACTIVITY OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Ensuring economic security at the national level in modern conditions requires considerable attention from scholars, since their doctrinal research helps to form a holistic picture of the real state of existence of potential threats to the well-being of the Ukrainian people, and also to develop the theoretical framework for ensuring proper operation of a specific law enforcement agency functioning to protect and ensure the economic interests of each member of the Ukrainian State.

Given the doctrinal foundations of such a legal concept as principles, it is possible to create a certain understanding of the essential provisions of a particular branch of law, the structure of the internal system of a particular state body and, accordingly, to develop a specific mechanism for universal and generally significant activities, in particular in the area of economic security.

Thus, in our study, we will try to highlight the main aspects of the principles of operation of the Bureau of Economic Security of Ukraine, taking into account their conceptual foundations and practical areas of implementation, which is extremely necessary for determining the administrative and legal status of this law enforcement agency, since through the study of the laws of social reality, one can draw a specific conclusion about the existence of a special role of this agency in the system of public administration bodies.

Thus, the study of the content of the fundamental principles of the State law enforcement agency will be a prerequisite for further in-depth scientific research to determine the fundamental ideas and provisions on the basis of which the legal norms of the BES are developed, while determining the content of its law enforcement, administrative and jurisdictional, preventive, rule-making and internal organizational activities, but taking into account the specifics of the activities of this agency.

The principles which play a significant role in the formation and functioning of the entire State apparatus of a particular public administration body, while determining the content and focus of both the authority itself and its individual employee, and this, in turn, is a prerequisite for the proper implementation of direct tasks and emphasizing the effectiveness and efficiency in countering offenses which encroach on the functioning of the economic system of Ukraine.

Key words: economic security bureau, principles of activity, rule of law, legality.